

ROMAN GAWARKIEWICZ

Polsko-, niemiecko- i rosyjskojęzyczny obraz „innego” i „obcego”.

Analiza porównawcza pól asocjacyjnych

The Polish-, German- and Russian-language picture
of “different” and “other”.

A comparative analysis of association fields

Abstract. The article is concerned with reconstructing the cultural meanings included in the Polish signs “inny” (“different”) and “obcy” (“foreign”) and comparing them with their Russian and German counterparts, i.e. “другой” and “чужой”, “der Andere” and “der Fremde” respectively. The data for the comparative analysis were collected by means of the free association method. The features indicated by the respondents reflected culture-specific and language-specific associative profiles of images of the lexical items “different” and “foreign”, characteristic of the representatives of the Polish, Russian and German cultures. The results of the association test confirm that there exist numerous criteria which the Polish, Russian and German respondents referred to while specifying the meaning of “different” and “foreign”. The questionnaire allowed for establishing a hierarchy of the criteria as well as for indicating significant similarities and differences between the Polish, Russian and German associative definitions of both terms.

Keywords: different, foreign, identity, lexical semantics, associations

Roman Gawarkiewicz, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin – Polska, gawarrom@interia.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1700-8151>

Za każdą granicą, która ogranicza nasze doświadczenie,
znajduje się inny świat.

Karol Čapek

Dychotomiczny podział świata na to, co inne, obce i nasze, swojskie wzajemnie się uzupełnia, jest fenomenem dotyczącym wszystkich grup społeczno-kulturowych i determinuje kompleksowy obraz rzeczywistości społecznej¹. Oparty

---

¹ Szerzej na temat zagadnień dotyczących sposobów konstruowania naszego świata zjawisk społecznych i nadawania mu sensu oraz najbardziej rozpowszechnionego sposobu kategoryzowania ludzi wedle zasad podziału świata na dwie grupy: moją i obcą, zob. Aronson.

na takiej polaryzacji model świata wymaga zarówno od jednostek, jak i grup społecznych gotowości do przekraczania granic wyznaczających różnice między tym, co nasze, a obce, zainteresowania inną lub obcą kulturą i obyczajowością, umiejętności dostrzegania nie tylko tego, co dzieli, ale też koncentrowania się na tym, co nas łączy. Praktyka pokazuje, że nie jest to zadanie łatwe. Możliwe formy strukturalizacji otaczającego świata wedle opozycji nasze i obce oraz w kontekście wszelakich przejawów inności są przedmiotem zainteresowania współczesnej humanistyki i nauk społecznych, czego efektem jest ciągle uzupełniany zbiór opracowań naukowych poświęconych tej problematyce i nie sposób ich wyczerpująco zreferować w jednym, ograniczonym wymogami wydawniczymi tekście. Przybliżę jedynie kwestię konfrontacji z innym lub obcym na poziomie ludzkich interakcji, gdzie szczególnie akcentowana jest kategoria tożsamości. W tym kontekście refleksja dotyczy elementarnej składowej świadomości społecznej, najważniejszego i najbardziej rozpowszechnionego aspektu życia zbiorowego w każdym społeczeństwie, czyli ukształtowanej koncepcji grupy rodzimej opartej na kategoryzowaniu ludzi według kryterium swojskości i obcości, bliskości i dystansu. Taki podział świata jest warunkiem koniecznym i niezbędnym w procesie samookreślenia się, kształtowania tożsamości, poczucia spójności, solidarności i emocjonalnej stabilności grupowej. Naturalna i utrzymująca się w każdym narodzie skłonność do wywyższania grupy własnej dostrzegalna jest w wymiarze psychologicznym (to, co swojskie, wywołuje poczucie bezpieczeństwa, akceptacji, spokoju, zadowolenia i zrozumienia; obcość zaś to zagrożenie, niepokój, niechęć, niezrozumienie i odraza), społecznym (dostrzegamy odmienne poglądy na temat innych/obcych, a także różne zachowania wobec nich) i kulturowym (przenoszenie refleksji nad opozycją my kontra oni na poziom ideologii o charakterze nacjonalistycznym i rasistowskim) (Nowicka 1990: 26–27).

Zarówno w wymiarze psychologicznym, jak i społecznym warunkiem *sine qua non* kształtowania się podmiotowości jednostki i grupy społecznej jest obecność obcego jako odniesienia w procesie samopoznania i samoidentyfikacji (Waldenfels 70). Fundamentalną konstatacją wydaje mi się również to, że podział na swoich i obcych podlega zmianom w zależności od kontekstu i atmosfery wzajemnych relacji. Kategorie „inny” i „obcy” są społecznie nieusuwalne i pełnią funkcję wzbogacającą świadomość jednostek, grup i narodów². W tym kontekście zaskakuje dość jednoznaczna zero-jedynkowa narracja debaty (szczególnie politycznej) na temat nie-swoich. Często ma ona charakter ksenofobiczny, co dla

² Według Georga Simmla „obcy to osoba, która dziś przychodzi, jutro zaś zostaje”. Punktem wyjścia dla jego rozważań o obcym jest wędrowanie, nie traktuje on zjawiska obcości pejoratywnie. Wskazuje na jego pozytywne funkcje w stosunkach społecznych. Jego zdaniem, obcy w społeczeństwie stwarza mu m.in. szansę spojrzenia na siebie z innego punktu widzenia, wzbogacenia autowizerunku poprzez uwzględnienie dodatkowych kryteriów samooceny (Simmel 204–213).

potocznego sposobu myślenia ma poważne następstwa. Prowadzi do wyraźnego i bezkrytycznego faworyzowania grupy własnej, a to ogranicza refleksyjnie pogłębione samopoznanie. Jest też przyczyną zakorzenienia się ponadindywidualnych, masowych, co nie znaczy powszechnych, zespołów przekonań, pragnień i wartości, które określają działanie poszczególnych członków wspólnoty. Kluczowe znaczenie ma tutaj postulowanie unifikującej identyfikacji, wedle której inny i obcy jest zagrożeniem dla naszego bezpieczeństwa, a polisą gwarantującą nam spokój ma być homogeniczność etniczna. Znaczny poziom zgodności poglądów w tej kwestii tłumaczyć można językiem debaty publicznej, m.in. stosowanym w niej heurystykom opartym na postawach³ będących szczególnym typem przekonania zawierającego komponenty emocjonalne i oceniające, magazynujące ocenę dobrą danego obiektu (wobec której odpowiednie są strategie aprobowania, zbliżania się, chwaleń, pielęgnowania i chronienia) lub złą (wobec której stosowane są strategie dezaprobaty, unikania, ganienia, zaniechania i szkodenia).

W dyskursie o przynależności i wykluczeniu pojęcia „innego” i „obcego” pełnią funkcję słów kluczy, w pełni wyczerpują kryteria kwalifikujące je jako symbole kolektywne (Fleischer 28), zwłaszcza w zakresie semantyki, gdzie silnie akcentowany jest składnik aksjologizujący. Z uwagi na powyższe za celową i interesującą uznałem rekonstrukcję i porównanie znaczeń kulturowych zawartych w polskojęzycznych znakach „inny” i „obcy” z ich niemiecko- i rosyjskojęzycznymi odpowiednikami. W dalszej części niniejszego opracowania analizowane będą zgromadzone metodą badania skojarzeń swobodnych polsko-, niemiecko- i rosyjskojęzyczne charakterystyki⁴ poddanych badaniom obiektów rzeczywistości, czyli językowo-kulturowe wyobrażenia o nich, które za Natalią Ufimcewą traktuję jako specyficzne dla danej kultury i języka profile asocjacyjne obrazów świadomości, integrujących umysłową i zmysłową percepcję rzeczywistości właściwą danemu przedstawicielowi grupy etnicznej (Ufimcewa 2008). Mogą one być motywowane dwójako: wpływem składnika poznawczego opartego na wiedzy naukowej i encyklopedycznej, nabytej poprzez standardowe kształcenie i środki masowego przekazu, a także wpływem czynników subiektywnych, będących wyrazem społecznie utrwalonej wiedzy o świecie, przyjęcia określonych struktur

³ Heurystyki są jednym ze sposobów, za pomocą których nadajemy sens docierającym do nas informacjom. Psychologia społeczna oprócz heurystyki opartej na postawach opisuje także zasady funkcjonowania i warunki stosowania heurystyki oceniania, heurystyki reprezentatywnej i heurystyki dostępności (Aronson 128–135).

⁴ W analizie porównawczej pol. „inny” i „obcy” wobec niem. „der Andere” i „der Fremde” oraz ros. „другой” i „чужой” wykorzystuję materiał zgromadzony dotychczas w badaniach pilotażowych przeprowadzonych w 2017 i 2018 roku wśród 70 studentów uczelni szczecińskich i takiej samej liczby studentów kształcących się w Berlinie i w Kemerowie. Rozpoczęte w 2017 roku badania obejmują docelowo po 500 reprezentantów studentów polskich, niemieckich i rosyjskich, a ich zakończenie planuję na rok 2022.

znaczeniowych i stereotypów z najbliższego środowiska oraz osobistą refleksją zarówno nad doświadczeniem własnym, jak i doświadczeniem innych ludzi.

Podstawową zaletą płynącą z zastosowania testu asocjacyjnego⁵ opartego na teorii traktującej proces myślenia jako prosty ciąg elementów, w którym element kolejny przywoływany jest drogą bezpośrednią, uprzednio istniejących skojarzeń, jest to, że zawiera ona w sobie bogaty potencjał w zakresie wieloaspektowej analizy wyrażających się w reakcjach skojarzeniowych dwóch możliwych znaczeń asocjacyjnych: kulturowego (Fleischer 27) i konotacyjnego (Kurcz 176).

Przedstawiona struktura znaczeniowa ma charakter dynamiczny i jest podatna na zmiany determinowane przyjętym w toku ludzkiej działalności systemem odniesień. Innymi słowy, wszystkie nasze znaczenia nabywamy w procesie uczenia się i w toku wszelkich interakcyjnych zachowań komunikacyjnych⁶. Badania asocjacyjne wykazują istnienie wspólnych, podzielanych przez wielu przedstawicieli danej grupy językowo-kulturowej skojarzeń i kryjących się za nimi znaczeń, tematyzowanych obiektów rzeczywistości, ale także funkcjonowanie osobistych, indywidualnych skojarzeń, odmiennych dla różnych jednostek. Zastosowanie tej metody badawczej pozwala zatem pogodzić dwie dominujące we współczesnych naukach humanistyczno-społecznych orientacje zajmujące się analizą społecznej sytuacji poznawczej⁷, którą Anna Duszak określa mianem kognicji społecznej, terminem używanym „albo dla określenia tego rodzaju reprezentacji mentalnych,

---

⁵ Szerzej i dokładniej o teście asocjacyjnym – psychofizjologicznym badaniu czasowych związków międzywyrazowych zob. Gawarkiewicz 2011: 109–129; Gawarkiewicz 2016: 151–167.

⁶ Życie społeczne jest pełne niespodzianek tak na poziomie jednostkowym, jak i zbiorowym, co z perspektywy wewnątrzgrupowej ma wpływ na kształtowanie się różnorodnych wyobrażeń o zbiorowości swoich, które z kolei implikują przyjęcie perspektywy międzygrupowej i wyobrażenia o zbiorowości innych i obcych. Odzwierciedlenie dychotomii swój – obcy na poziomie językowym odbywa się na zasadzie wzajemnych przeciwwskazań i skutkuje określaniem cech jednych i drugich, które wytyczają ramy ich zakresów pojęciowych (por. Bartmiński 2007: 37–53). Więcej trudności nastręcza wyznaczenie takich granic między zakresami znaczeniowymi pojęć „innego” i „obcego”. W tym przypadku ramy znaczeniowe są silnie uzależnione od kontekstu, który wpływa na emocje i skutkuje pozytywną bądź negatywną oceną innego. I tak inny w języku potocznym klasyfikowany będzie jako obcy, tylko wtedy, kiedy przypisywane mu będą cechy negatywne (por. Szwed). Odmienne kryteria klasyfikacji danej osoby do grupy innej lub obcej postuluje się na gruncie psychologii międzykulturowej. Podstawą kategoryzacji społecznej jest tutaj dystans kulturowy oraz stopniowalność podobieństwa porównywanych obiektów społecznych i procesów adaptacyjnych (por. Jarymowicz, Kwiatkowska 65–79; Baran, Boski 136–159 i cytowana tam literatura).

⁷ W myśl pierwszej z nich – mentalistycznej, formułując sądy o ludziach, wszelkich innych obiektach otaczającego nas świata i zdarzeń, opieramy się na indywidualnych zdolnościach przeprowadzania rozumowań i, jak pisze Susan Condor i Charles Antaki, poddajemy obróbce informacje docierające do naszego systemu poznawczego, a następnie formułujemy wnioski na ich temat. Orientacja druga postuluje objaśnianie tych samych procesów w kontekście kultury albo społeczeństwa, do których przynależy dana jednostka, ponieważ, zdaniem zwolenników takiego podejścia, sposób myślenia danej osoby odzwierciedla jej zaplecze społeczne (Condor, Antaki 248, 253–258).

jakie ludzie mają i dzielą między sobą jako członkowie grup społecznych, albo dla oznaczenia ludzkich wyobrażeń o sytuacjach społecznych, grupach społecznych i społeczeństwie jako takim” (Duszak 63).

Odtworzone na podstawie materiału empirycznego kognitywne definicje zawartych w teście asocjacyjnym obiektów, tworzące i modulujące ich obraz, wskażą również określone preferencje każdej z trzech grup respondentów w sposobie pojmowania i orzekania o wyróżnionych w badaniach fragmentach rzeczywistości, ich percepcji, odbioru i wartościowania. Przeprowadzony pomiar pozwoli zatem wnioskować o typowym dla badanej polskiej, niemieckiej i rosyjskiej młodzieży akademickiej sposobie profilowania⁸ pojęć „innego” i „obcego”, utrwalonego w jej elementarnych mechanizmach interpretowania rzeczywistości, na które składają się tak podstawowe operacje, jak wybór, uogólnienie i wartościowanie. W analizie uwzględniłam wszystkie podane przez respondentów reakcje, poczynając od tych, które charakteryzują się najwyższymi wskaźnikami użycia (jądrowe składniki znaczenia), a na słabych, pojedynczych konotacjach kończąc.

Przeanalizujemy zatem pierwszą część tabeli, wskazującą wszystkie reakcje badanych studentów na słowa-bodźce „inny”, „der Andere” i „другой”. Wynika z niej, że zawartość treściowa tych pojęć w świadomości językowej badanych grup sprowadza się do liczby 30 polsko-, 25 niemiecko- i 38 rosyjskojęzycznych ujętych.

Cechy przypisywane innemu zarówno przez respondentów polskich, jak i niemieckich i rosyjskich można ułożyć w trzy następujące zespoły: kulturowo-psychologiczny dystans do prototypowego ja, społeczno-bytowe różnice i podobieństwa na poziomie percepcyjnym i postawy deklaratywne wobec innego. Z trzech wymienionych najwyższą wartość diagnostyczną mają cechy mieszczące się w zespole pierwszym, które stanowią dominantę polskiego wyobrażenia o innym (38 reakcji – 54,3%). Semantyzacja innego przebiega tu wedle oceny niskiego poziomu podobieństwa do ja na poziomie jednostkowym, ewentualnie do my na poziomie grupowym. Taką kognitywną strukturę potwierdzają konotacje charakteryzujące się różnymi wskaźnikami preferowanego wyboru: *odmienny* (14,3%), *odmieniec* (5,7%), *odmienność* (5,7%), *odmiana* (1,4%), *różny* (10%), *nietypowy* (5,7%), *dziwny* (5,7%), *nie swój* (4,3%), *nowy* (1,4%).

---

⁸ Pojęcie profilu rozumiem, zgodnie z koncepcją metodologiczną Jerzego Bartmińskiego, jako wariant wyobrażenia przedmiotu hasłowego poprzez dobór aspektów i ich hierarchizację, także wypełnienie treścią odpowiadającą pewnej wiedzy o świecie. Konfiguracje aspektów są niewidoczne gołym okiem, ale dają się badać i precyzyjnie opisać zarówno od strony jakościowej (jeśli uwzględnić nie tylko konotacje mocne, wchodzące do semantycznego jądra, ale i konotacje słabe, także peryferyjne), jak i ilościowej (ile razy dana cecha jest wskazywana przez respondentów i jak często charakterystyki przedmiotu uwzględniały dany aspekt) (Bartmiński 2006: 25).

Alternatywną heurystykę dostępności prezentuje 16 studentów szczecińskich, w których świadomości utrwalił się częściej pozytywny niż negatywny obraz „innego”, co przyniosło efekt w postaci wartościująco-oceniających charakterystyk (16 reakcji – 22,9%), będących najczęściej deklaracją tolerancji i zainteresowania nim (13 reakcji – 18,6%), incydentalnie zaś utajonej negatywnej postawy wobec niego (3 reakcje – 4,3%). Potwierdzają to następujące konotacje pozytywnie nacechowane: *ciekawny* (5,7%), *oryginalny* (4,3%), *wyjatkowy* (4,3%), *zaciekawienie* (1,4%), *ale nie gorszy* (1,4%), *trzeba zobaczyć jaki jest, a potem ocenić jego wartość* (1,4%) oraz podana przez trzech respondentów jedna konotacja znajdująca się na przeciwnym biegunie wartościowania: *nieufność* (4,3%). W omawiany ciąg asocjacyjny wpisują się również wskazania 5 badanych (7,1%), którzy za warunek niezbędny do zdefiniowania inności uznali związek między odmiennością a stanem emocjonalnym osoby innej. Empatyczna postawa była źródłem takich pojedynczych emocjonalnie nacechowanych wskazań, jak: *alienacja*, *odrzucony*, *sam*, *samotność*, *wyobcowany*.

Inna, mniej liczna grupa, poszukując kontekstu dla opisu znaczenia słowo-bodźca „inny”, uznała, iż treść zawarta w tej formie językowej stanie się zrozumiała dopiero w kontekście innych struktur poznawczych, wyznaczających obszar jej definiowania na wyższym poziomie ogólności, gdzie krzyżuje się wiele kryteriów podziału (11 reakcji – 15,7%). Arbitralnymi kryteriami dla stosunkowo nielicznych badanych były w tym kontekście: przynależność do gatunku (*człowiek* – 4,3%), kraj pochodzenia (*Chińczyk* – 1,4%, *obcokrajowiec* – 1,4%), preferencje seksualne (*homoseksualista* – 1,4%), kondycja umysłowa (*chory psychicznie* – 1,4%), przestrzeń fizyczna (*sąsiad* – 1,4%), percepcja zmysłowa (*kolor* – 1,4%, *kolorowy* – 1,4%, *smak* – 1,4%).

Jak już wyżej wspomniałem, podobnie zadziałał mechanizm tworzenia sieci skojarzeniowej wokół pojęcia „der Andere”. Składa się on z analogicznych do eksponowanych przez młodych Polaków obszarów. Odmienne jest jednak ich semantyczne wypełnienie.

Na podstawie 25 demonstrowanych w pierwszej części tabeli niemieckojęzycznych reakcji wywołanych słowem-bodźcem „der Andere” można stwierdzić, że pierwsze miejsce w rankingu cech składających się na jego semantyczną konceptualizację zajmują konotacje przywołane pod wpływem przyjęcia perspektywy ja, które są wynikiem samoidentyfikacji i oceny poziomu podobieństwa do ja, poczucia przynależności grupowej (24 reakcje – 34,3%) lub poczucia własnej odrębności (3 reakcje – 4,3%). W tym modelu profilowania mieszczą się asocjacje 26 badanych (37,1%): *nicht ich* (11,4%), *der Andere bin ich nicht* (1,4%), *nicht man selber* (1,4%), *derjenige, der nicht gleich ist* (1,4%), *der Andersdenkende* (1,4%), *Außen-seiter* (1,4%), *Bekannt, aber nicht das selbe, andere soziale Gruppe* (1,4%), *eine Person außer mir selber* (1,4%), *der Neue* (8,6%), *Gast* (4,3%), *bin ich* (4,3%).

Na drugim miejscu uplasowały się charakterystyki przenoszące obszar definiowania omawianego pojęcia na domeny semantyczne, które uwidoczniły się i w polskojęzycznej sieci skojarzeniowej, ale w tym przypadku różnią się one wyborem arbitralnych kryteriów. Wśród wszystkich niemieckich respondentów 16 (22,8%) zaakcentowało kryterium przynależności do gatunku (*ein Mensch* – 14,3%, *ein anderer Mensch* – 8,6%), 6 (8,6%) ich kolegów kryterium przestrzeni fizycznej (*gegenüber* – 5,7%, *mein Gegenüber* – 1,4%, *mein Nachbar* – 1,4%).

Rekonstruowane pole asocjacyjne dopełniają konotacje wartościujące, przebiegające od 17 (24,3%) deskrypcji nacechowanych negatywnie, wywołanych pod wpływem nieufności lub koniecznością rywalizacji (*Gegner* – 5,7%, *mein Gegner* – 2,8%, *Vorsicht* – 4,3%, *die zwite Person weniger wichtig* – 1,4%, *ist mit Respekt behandeln* – 1,4%, *Neuer Gesprächspartner aber auch ein neuer Konkurrent* – 1,4%), do deskrypcji pozytywnej (7 wskazań – 10%), potwierdzające niewysoki poziom otwartości i zainteresowania innością (*interessant* – 8,6%, *Perspektiven* – 1,4%).

Bez szczególnego skupienia uwagi na wszystkich 38 ujęciach będących pierwszą werbalną reakcją respondentów rosyjskich na bodziec „другой” *prima facie* dostrzegamy, że jądro wygenerowanego i przez nich modelu sieci skojarzeniowej tworzą konotacje podane wedle kryterium psychologicznego i społecznego podobieństwa do ja na poziomie jednostkowym lub my na poziomie grupowym (39 reakcji – 55,7%). Dominantę rosyjskiego wyobrażenia o innym tworzą następujące charakterystyki: *чужой* (10%), *иной* (8,6%), *отличающийся* (4,3%), *отличие* (4,3%), *незнакомец* (2,8%), *незнакомый* (2,8%), *не твой* (2,8%), *антагонист* (1,4%), *не поддающийся диктатуре общества* (1,4%), *индивидуальность* (1,4%), *непохожесть* (1,4%), *необычный* (1,4%), *непохожий* (1,4%), *несхожий* (1,4%), *не такой как все* (1,4%), *не тот* (1,4%), *отличный от* (1,4%), *отличный от меня* (1,4%), *просто не похожий на тебя* (1,4%), *противоположный* (1,4%), *странник* (1,4%).

W semantyzacji pojęcia „другой” przebiegającej w trybie konstatacji cech wartościująco-oceniających (10 wskazań – 14,3%) sformułowanych przez studentów rosyjskojęzycznych mamy do czynienia z wyrażoną akceptacją dla innego i deklaracją zainteresowania nim: *свой* (2,8%), *такой же* (2,8%), *герой* (1,4%), *свободный* (1,4%), *нужен* (1,4%), *интерес* (1,4%), *интерес и любопытство* (1,4%), *любопытство* (1,4%).

Referowaną sieć asocjacyjną dopełniają charakterystyki, za pomocą których wskazywano obszary nieuwzględnione w polsko- i niemieckojęzycznych polach asocjacyjnych omawianego pojęcia. Dla badanych młodych Rosjan bardziej istotne niż dla ich polskich i niemieckich rówieśników okazało się tutaj przyjęcie kryterium różnicującego pod względem kulturowo-geograficznym (*мир* – 8,6%, *культура* – 2,8%, *город* – 2,8%, *берег* – 2,8%), behawioralnym (*нуть* – 2,8%,

выбор – 2,8%) czy intelektualnym (*смысл* – 2,8%, *уровень* – 1,4%) niż kryterium przynależności do gatunku (*человек* – 2,8%).

Interesująco przedstawia się również struktura aspektowa obcego w modelach sieci asocjacyjnych respondentów polskich, niemieckich i rosyjskich, utworzonych pod wpływem słów-bodźców „obcy”, „der Fremde” i „чужой”. Przeprowadzone badania potwierdzają, że badani użytkownicy języka polskiego, niemieckiego i rosyjskiego, konkretyzując znaczenie obcego, odwołują się do tych samych trzech kryteriów – lokalistycznego, społecznego i psychologicznego. W polsko- i rosyjskojęzycznych sieciach skojarzeń odnotowano niewielką liczbę charakterystyk podanych wedle kryterium rodzinnego.

Na podstawie 24 polskojęzycznych reakcji zamieszczonych w drugiej części tabeli można stwierdzić, że profilowanie pojęcia „obcego” przebiega w pierwszej kolejności z wykorzystaniem charakterystyk mieszczących się w kategorii o charakterze lokalistycznym. Zaskakujący jest fakt, że głównym punktem odniesienia dla 35 (50%) charakterystyk i klasyfikacji są tutaj cechy definiujące z perspektywy dystansu kosmicznego. W tym przypadku semantykę omawianego pojęcia tworzy (najprawdopodobniej pod wpływem bardzo popularnych wśród młodzieży literackich utworów fantastycznonaukowych, filmów i gier komputerowych popularyzujących pojęcie kosmity i problematykę obcych) najsilniej zmanifestowany obszar, a mianowicie – obcy to kosmita, podróżujący statkiem kosmicznym, postać fikcyjna, będąca przedmiotem dociekań archiwum X (*kosmita* – 24,3%, *kosmos* – 10%, *UFO* – 8,6%, *statek kosmiczny* – 2,8%, *postać fikcyjna* – 2,8%, *Archiwum X* – 1,4%). „Obcy” ma dodatkowo znacznie mniej wyraziste charakterystyki przywołane z uwzględnieniem kryterium przestrzennego – obcy, to ktoś z innego kraju (*osoba spoza kraju* – 2,8%, *ktos z za granicy* – 1,4%).

W definiowaniu obcego przez polskich studentów na stosunkowo niskim poziomie preferowanego wyboru brany był pod uwagę aspekt społeczny. Obcy to człowiek, osoba spoza mojego środowiska (*nieznany* – 7,1%), bywa że odmiennego koloru skóry (*czarnoskóry* – 1,4%). Odnotowano w tym kontekście nieliczne wskazania odwołujące się do kryterium narodowego i rodzinnego (*nie nasz* – 4,3%, *nie Polak* – 2,8%, *nienależący do danej wspólnoty* – 1,4%, *nie mój* – 1,4%, *nie z rodziny* – 1,4%).

Omawianą sieć asocjacyjną dopełnia 13 (18,6%) charakterystyk utrwalonych w świadomości badanych Polaków pod wpływem kryterium psychologicznego. Wśród nich dominują emocjonalno-wartościujące konotacje z wyraźnie wyeksponowaną tendencją do deskrypcji negatywnej (15,7%). Nasilenie cech negatywnych w obrazie „obcego” jest przede wszystkim efektem poczucia zagrożenia i nieufności, co potwierdzają następujące wskazania: *wróg* (5,7%), *wrogi* (2,8%), *niebezpieczny* (2,8%), *podejrzany* (1,4%), *niechciany* (1,4%), *niechęć* (1,4%). Pozytywny stosunek do obcego zmanifestowało zaledwie dwóch respondentów

polskich (2,8%), którzy bez wskazania konkretnego kryterium dokonane przez siebie wartościowania ujawnili ogólne pozytywne emocje, jakie u nich wywołał diskutowany bodziec (*ciekawość, inspirujący*).

Podobna jest struktura aspektowa obcego w modelu sieci skojarzeniowej studentów niemieckich, wywołanej słowem-bodźcem „der Fremde”. Odmienne jest jednak jej semantyczne wypełnienie. Składa się na nie ogólna liczba 20 różnych ujętych zamieszczonych w drugiej części tabeli. Na podstawie danych w niej zawartych można stwierdzić, że modelowanie omawianego konceptu przebiega w pierwszej kolejności w ramach aspektu lokatywnego i społecznego (82,85% wszystkich odpowiedzi), a głównym kryterium charakterystyki i klasyfikacji są cechy definiujące, wskazujące na: 1) dystans przestrzenny (*Ausländer* – 24,3%), 2) dystans środowiskowy (*unbekannt* – 20%, *ein Unbekannter* – 7,1%, *der Unbekannte* – 5,7%), a także reakcje pojedyncze: *nicht bekannt, ohne Name, unbekannt, keine Gemeinsamkeiten, weit entfernt, Kulturell fremde, Kontakt*), 3) status społeczny-polityczny obcego (*ein Asylant* – 10%, *Flüchtling* – 10%).

W mniejszym stopniu interesująca nas w tym momencie grupa studencka zademonstrowała rozumienie pojęcia „der Fremde” przez pryzmat kryterium psychologicznego (17,4% wszystkich reakcji). Mamy tutaj do czynienia z charakterystykami emocjonalnymi, przebiegającymi na osi od deskrypcji zdecydowanie pozytywnie nacechowanych (*Freunde, Offenheit, bin offen, Bekanntschaft, bringt Spannung ins Leben, gut, interessant, kennenlernen* – łącznie 14,3% wszystkich reakcji), do incydentalnie podanych neutralnej (*Xenophobie*) i negatywnej (*interessiert mich nicht*).

Po analizie 38 rosyjskojęzycznych asocjacji zamieszczonych w tabeli dostrzegamy, że również badani studenci rosyjscy dokonali opisu bodźca „чужой”, eksponując rolę aspektu lokatywnego i akcentując jednocześnie kryterium dystansu środowiskowego (35,7%) i przestrzennego (25,8%). Wysoką ich rangę potwierdza częstość użycia następujących charakterystyk: *незнакомый* (5,7%), *не родной* (4,3%), *не свой* (4,3%), *посторонний* (2,9%), *дом* (2,9%), *неопознанный* (1,4%), *не схожий по мировосприятию* (1,4%), *не мое* (1,4%), *ранее близкий* (1,4%), *иностранец* (8,6%), *страна* (5,7%), *далекий* (5,7%), *сосед* (1,4%), *инопланетянин* (4,3%), *инопланетяне* (1,4%).

Na kolejnej pozycji uplasowały się wartościująco-oceniające charakterystyki (36,9%) z wyraźną przewagą cech ciężących w kierunku ewaluacji pejoratywnej (25,5%) do incydentalnie podawanych charakterystyk pozytywnych (11,4%). Jeśli idzie o wartościowanie negatywne, najczęściej jest ono wynikiem nieufności i poczucia zagrożenia (*недоверие* – 4,3%, *недопонимание* – 2,9%, *враг* – 2,9%, *враждебность* – 2,8%, *недоверие осторожность* – 1,4%, *осторожно* – 1,4%, *осторожность* – 1,4%, *подвох* – 1,4%, *плохой* – 1,4%, *страх* – 1,4%, *тот, кого не подпускаю к себе* – 1,4%). Uwzględniający w obrazie „obcego” cechy pozytywne wskazywali na zainteresowanie nim (*интересное знакомство* –

1,4%, *сближение* – 1,4%, *привет* – 1,4%, *приятно познакомиться* – 1,4%) lub wyrażali wobec niego postawę empatyczną (*как родной* – 1,4%, *среди своих* – 1,4%, *несчастный* – 1,4%, *одиночество* – 1,4%).

Zaprezentowana wyżej analiza porównawcza skłania do wysnucia poniższych wniosków. Przeprowadzone dotychczas badania ankietowe potwierdzają, że ankietowani użytkownicy języka polskiego, niemieckiego i rosyjskiego, konkretyzując znaczenie innego, odwołują się przede wszystkim do aspektu społecznego i psychologicznego, a podstawą jądrowych składników znaczenia są charakterystyki wygenerowane z uwzględnieniem kryterium dystansu kulturowego i wskaźnika podobieństwa, stanowiące jednocześnie formuły tożsamości obu grup respondentów. Pojęcie „innego” nie implikuje w świadomości trzech grup badanych uczucia obcości i wrogości. Silniej w grupie respondentów niemieckich zaakcentowane zostały deskrypcje nacechowane ujemnie, przywołane pod wpływem funkcjonującego w ich świadomości mentalnego modelu stosunków międzyludzkich opartych na rywalizacji i nieufności.

Z porównania polsko-, niemiecko- i rosyjskojęzycznych definicji asocjacyjnych obcego wynika, że znaczące jest kryterium bliskości przestrzennej i kryterium społeczne. Zaskakuje w tym kontekście poziom frekwencyjności polskojęzycznych kategoryzacji włączających obcego przede wszystkim do odległej i niezidentyfikowanej wspólnoty pozaziemskiej. Mocno akcentowana w niemieckojęzycznym ciągu asocjacyjnym obca przynależność narodowa oraz rosyjskojęzyczne charakterystyki podawane z uwzględnieniem kryterium dystansu środowiskowego i przestrzennego zajmują w definicji wygenerowanej przez młodych Polaków pozycję bardzo słabą. Okazało się, że dla studentów szczecińskich znaczące poznawczo, i w związku z tym przywołane w tym kontekście, są powiązania leksykalne będące aluzją lub cytatem z tytułu szeroko znanych dzieł literackich, filmów czy gier komputerowych, których bohaterami są przybysze z kosmosu, czyli obcy. Takich niemieckojęzycznych aktualizacji w badaniach nie odnotowano, zaś w rosyjskojęzycznej sieci asocjacyjnej zajmują one pozycje peryferyjne. Ich brak w zbiorze asocjacji podanych przez respondentów niemieckich znajduje swoje wytłumaczenie. Otóż w pamięci użytkowników języka niemieckiego ci sami bohaterowie są postrzegani i klasyfikowani z użyciem pojęcia „Alien”, które, jak pokazały badania, nie jest aktualizowane i przywoływane pod wpływem bodźca „der Fremde”. Słabszą, ale znaczącą rangę w profilowaniu pojęcia „obcego” ma kryterium psychologiczne. Podstawą wartościowania dla studentów berlińskich są w tym przypadku pozytywne doświadczenia z kontaktu z obcym. Dla ich polskich i rosyjskich rówieśników wyobrażenie o nim rodzi przede wszystkim poczucie zagrożenia i lęku.

Na podstawie przeprowadzonej analizy porównawczej stwierdzić można, że pojęcia „innego” i „obcego” kryją w sobie wiele znaczeń i treści uniwersalnych.

Z perspektywy analiz językoznawczych szczególnie interesująca wydaje się dwoiści natura omówionych nominatów. Denotacyjna, wieloaspektowo osadzona w słownikach języka polskiego, niemieckiego i rosyjskiego, jest konkretnym odniesieniem do rzeczywistości. Konotacyjna zaś wynika z faktu, iż cechy obiektów inny i obcy przenoszone są na szeroki krąg faktów z życia społecznego, w związku z czym ich związek symbolizowania między obiektami świata zewnętrznego a ich wyobrażeniami i pojęciami funkcjonującymi w świadomości przestaje być jednoznaczny. Wyniki badań pilotażowych pokazały zarówno skojarzenia podzielane przez przedstawicieli trzech grup studenckich, jak i wskazały istotne różnice polskich, niemieckich i rosyjskich wyobrażeń o innym i obcym. Motywowane są one z jednej strony indywidualnym podejściem do informacji docierających do systemu poznawczego jednostki, z drugiej zaś strony stanowią odzwierciedlenie reprezentacji mentalnych, jakie członkowie poszczególnych grup językowo-kulturowych dzielą między sobą dla określenia wspólnych wyobrażeń o grupach społecznych.

W moim przekonaniu wnioski te uzasadniają potrzebę przeprowadzenia badań właściwych na reprezentatywnych grupach polskich, niemieckich i rosyjskich respondentów. Pojęcia „innego” i „obcego” stanowią obecnie jeden z kluczowych elementów dyskursu społeczno-kulturowego i politycznego poświęconego problematyce odmienności w sferze relacji międzyludzkich i międzykulturowych, w których dominuje dość jednoznaczna zero-jedynkowa narracja. Jej charakter i stałe elementy przekazu powodują, że w świadomości masowego odbiorcy dokonuje się coraz wyraźniejszy podział ludzi i świata na dwie odrębne rzeczywistości oparte na formule my kontra oni. Planowane badania mogą dostarczyć wiedzy na temat funkcjonujących w danym środowisku społeczno-kulturowym systemów znaczeń budowanych wokół kategorii „inny” i „obcy”, co z kolei pozwoli konstatować o wzajemnym związku między językiem polskiej, niemieckiej i rosyjskiej debaty społeczno-politycznej (jej częstym tematem i celem jest potwierdzenie wspólnoty znaczeń i wspólnoty pochodzenia oraz postulowanie unifikującej identyfikacji), będącym narzędziem wartościowania, a sposobem myślenia człowieka poddanego socjalizacji w danym kręgu kulturowym.

Bibliografia

- Ajdaczić, Dejan. „Zmiana tożsamości narodowej a opozycja swój/obcy”. *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury*, t. 20, 2008, s. 149–157.
- Aronson, Elliot. *Człowiek istota społeczna*. Przeł. Józef Radzicki. Warszawa, PWN, 2002.
- Baran, Maria, Paweł Boski. „Czy Inny zawsze musi być obcy? Wpływ dystansu kulturowego na postawy etnicznych Polaków wobec osób czarnoskórych i ich kategoryzację”. *Psychologia Społeczna*, t. 11, 2 (37), 2016, s. 136–159.

- Bartmiński, Jerzy. „Opozycja swój/obcy a problem językowego obrazu świata”. *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury*, t. 19, 2007, s. 37–53.
- Bartmiński, Jerzy, red. *Język – wartości – polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*. Lublin, Wydawnictwo UMCS, 2006.
- Billig, Michael. „Codzienne powiewanie flagą ojczyzny”. *Socjologia codzienności*. Red. Piotr Sztompka, Małgorzata Bogunia-Borowska. Kraków, Wydawnictwo Znak, 2008, s. 430–469.
- Boski, Paweł. *Kulturowe ramy zachowań społecznych. Podręcznik psychologii międzykulturowej*. Warszawa, PWN, 2009.
- Condor, Susan, Charles Antaki. *Dyskurs a psychologia postrzegania społecznego. Dyskurs jako struktura i proces*. Przeł. Grzegorz Grochowski. Warszawa, PWN, 2001.
- Duszak, Anna. *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Warszawa, PWN, 1998.
- Fleischer, Michael. *Polska symbolika kolektywna*. Wrocław, Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, 2003.
- Gawarkiewicz, Roman. „Archeologia świadomości językowej Polaków i Rosjan. Analiza porównawcza na materiałach polskiego i rosyjskiego słownika asocjacyjnego”. *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury*, t. 28, 2016, s. 151–167.
- Gawarkiewicz, Roman. *Komunikacja międzykulturowa a stereotypy. Polacy – Niemcy – Rosjanie*. Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011.
- Jarymowicz, Maria. *Studia nad spostrzeganiem relacji Ja – Inni: tożsamość, indywidualizacja, przynależność*. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988.
- Jarymowicz, Maria, Anna Kwiatkowska. „Atrybuty własnej tożsamości: właściwości Ja wspólne z właściwościami Innych versus specyficznie własne”. *Studia nad spostrzeganiem relacji Ja – Inni: tożsamość, indywidualizacja, przynależność*. Red. Maria Jarymowicz. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988, s. 65–79.
- Kurcz, Ida. *Psycholingwistyka*. Warszawa, PWN, 1976.
- Nowicka, Ewa. „Badanie pogranicza. Kilka propozycji metodologicznych”. *Pogranicze. Studia społeczne*. T. VII. Red. Andrzej Sadowski. Białystok, Uniwersytet w Białymstoku, 1999, s. 13–23.
- Nowicka, Ewa. „Swojskość i obcość jako kategorie socjologicznej analizy”. *Swoi i obcy*. Red. Ewa Nowicka. Warszawa, Instytut Socjologii UW, 1990, s. 5–53.
- Sapeńko, Roman. „Od Obcego do Innego (Vom Fremden zum Anderen)”. *Pro Libris. Lubuskie pismo literacko-kulturalne*, 1–2 (34–35), 2011, s. 6–21.
- Simmel, Georg. *Most i drzewi*. Przeł. Małgorzata Łukasiewicz. Warszawa, Oficyna Naukowa, 2006.
- Szacki, Jerzy. *Historia myśli socjologicznej. Wydanie nowe*. Warszawa, PWN, 2002.
- Szwed, Robert. *Tożsamość a obecność kulturowa. Studium empiryczne na temat związków pomiędzy tożsamością społeczno-kulturową a stosunkiem do obcych*. Lublin, Wydawnictwo KUL, 2003.
- Tarkowska, Elżbieta. „Niepewność kulturowa a stosunek do inności”. *U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego*. Red. Marian Kempny, Alina Kapciak, Sławomir Łodziński. Warszawa, Oficyna Naukowa, 1997.
- Ufimceva, Natal'â V. „Associativnye slovari slavânskikh âzykov”. *Polski słownik asocjacyjny z suplementem*. Red. Roman Gawarkiewicz, Izabela Pietrzyk, Barbara Rodziewicz. Szczecin, Print Group, 2008, s. 15–31.
- Waldenfels, Bernard. *Topografia obcego*. Przeł. Janusz Sidorek. Warszawa, Oficyna Naukowa, 2002.
- Znaniecki, Florian. *Współczesne narody*. Warszawa, PWN, 1990.

Aneks

Wykaz polsko-, niemiecko- i rosyjskojęzycznych reakcji na słowa-bodźce
 „inny”, „der andere”, „другой”
 oraz „obcy”, „der fremde”, „чужой”
 wraz z charakteryzującymi je danymi statystycznymi

Lp.	„INNY”			„DER ANDERE”			„ДРУГОЙ”		
	Reakcja	Liczba	%	Reakcja	Liczba	%	Reakcja	Liczba	%
1.	odmienny	10	14,3	ein Mensch	10	14,3	чужой	7	10
2.	odmieniec	4	5,7	der Neue	6	8,6	иной	6	8,6
3.	odmienność	4	5,7	interessant	6	8,6	мир	6	8,6
4.	odmiana	1	1,4	ein anderer Mensch	6	8,6	отличающийся	3	4,3
5.	różny	7	10	nicht ich	8	11,4	отличие	3	4,3
6.	nietypowy	4	5,7	bin ich	3	4,3	культура	2	2,8
7.	dziwny	4	5,7	der Andere bin ich nicht	1	1,4	человек	2	2,8
8.	ciekawy	4	5,7	derjenige, der nicht gleich ist	1	1,4	город	2	2,8
9.	oryginalny	3	4,3	Gegner	4	5,7	путь	2	2,8
10.	wyjatkowy	3	4,3	mein Gegner	2	2,8	берег	2	2,8
11.	człowiek	3	4,3	gegenüber	4	5,7	незнакомец	2	2,8
12.	nie swój	3	4,3	mein Gegenüber	1	1,4	выбор	2	2,8
13.	nieufność	3	4,3	Gast	3	4,3	незнакомый	2	2,8
14.	ale nie gorszy	1	1,4	Vorsicht	3	4,3	свой	2	2,8
15.	Chińczyk	1	1,4	mein Nachbar	2	2,8	смысл	2	2,8
16.	obcokrajowiec	1	1,4	der Andersdenkende	1	1,4	не твой	2	2,8
17.	homoseksualista	1	1,4	Außenseiter	1	1,4	такой же	2	2,8
18.	śasiad	1	1,4	Bekannt, aber nicht das selbe, andere soziale Gruppe	1	1,4	антагонист	1	1,4
19.	chory psychicznie	1	1,4	die zweite Person, weniger wichtig	1	1,4	герой	1	1,4
20.	kolor	1	1,4	eine Person außer mir selber	1	1,4	индивидуальность	1	1,4
21.	smak	1	1,4	ist mit Respekt zu behandeln	1	1,4	интерес	1	1,4

22.	nowy	1	1,4	Freund	1	1,4	интерес и любопытство	1	1,4
23.	alienacja	1	1,4	Neuer Gesprächspartner aber auch ein neuer Konkurrent	1	1,4	любопытство	1	1,4
24.	odrzucony	1	1,4	Nicht man selber	1	1,4	непохожесть	1	1,4
25.	sam	1	1,4	Perspektiven	1	1,4	необычный	1	1,4
26.	samotność	1	1,4	–	–	–	не поддающийся диктатуре общества	1	1,4
27.	wyobcowany	1	1,4	–	–	–	непохожий	1	1,4
28.	kolorowy	1	1,4	–	–	–	несхожий	1	1,4
29.	zaciekawienie	1	1,4	–	–	–	не такой как все	1	1,4
30.	Trzeba zobaczyć, jaki, a potem ocenić jego wartość.	1	1,4	–	–	–	не тот	1	1,4
31	–	–	–	–	–	–	нужен	1	1,4
32	–	–	–	–	–	–	отличный от	1	1,4
33	–	–	–	–	–	–	отличный от меня	1	1,4
34	–	–	–	–	–	–	просто не похожий на тебя	1	1,4
35	–	–	–	–	–	–	противоположный	1	1,4
36	–	–	–	–	–	–	свободный	1	1,4
37	–	–	–	–	–	–	странник	1	1,4
38	–	–	–	–	–	–	уровень	1	1,4
	RAZEM	70	100	RAZEM	70	100	RAZEM	70	100

Lp.	„OBCY”			„DER FREMDE”			„ЧУЖОЙ”		
	Reakcja	Liczba	%	Reakcja	Liczba	%	Reakcja	Liczba	%
1.	kosmita	17	24,3	Ausländer	17	24,3	иностранец	6	8,6
2.	kosmos	7	10	unbekannt	14	20	страна	4	5,7
3.	UFO	6	8,6	ein Unbekannter	5	7,1	далекий	4	5,7
4.	statek kosmiczny	2	2,8	der Unbekannte	4	5,7	незнакомый	4	5,7
5.	postać fikcyjna	2	2,8	ein Asylant	7	10	враг	4	5,7
6.	Archiwum X	1	1,4	Flüchtling	7	10	недоверие	3	4,3
7.	człowiek	5	7,1	Freunde	2	2,8	не родной	3	4,3
8.	nieznany	5	7,1	Offenheit	2	2,8	не свой	3	4,3
9.	wróg	4	5,7	bin offen	1	1,4	человек	3	4,3
10.	wrogi	2	2,8	Bekanntschaft	1	1,4	инопланетянин	3	4,3

11.	niebezpieczny	2	2,8	bringt Spannung ins Leben	1	1,4	недопонимание	2	2,8
12.	podejrzany	1	1,4	gut	1	1,4	среди своих	2	2,8
13.	nie nasz	3	4,3	interessant	1	1,4	посторонний	2	2,8
14.	osoba spoza kraju	2	2,8	interessiert mich nicht	1	1,4	дом	2	2,8
15.	nie Polak	2	2,8	kennenlernen	1	1,4	враждебность	2	2,8
16.	nienależący do danej wspólnoty	1	1,4	Kulturell fremde	1	1,4	инопланетяне	1	1,4
17.	nie mój	1	1,4	Kontakt	1	1,4	интересное знакомство	1	1,4
18.	nie z rodziny	1	1,4	nicht bekannt, ohne Name	1	1,4	как и ты	1	1,4
19.	ktos z za granicy	1	1,4	unbekannt, keine Gemeinsamkeiten, weit entfernt	1	1,4	как родной	1	1,4
20.	czarnoskóry	1	1,4	Xenophobie	1	1,4	может стать своим	1	1,4
21.	ciekawosc	1	1,4	-	-	-	недоверие осторожность	1	1,4
22.	inspirujacy	1	1,4	-	-	-	неопознанный	1	1,4
23.	niechciany	1	1,4	-	-	-	непривычно	1	1,4
24.	niechec	1	1,4	-	-	-	не схожий по мировосприятию	1	1,4
25.	-	-	-	-	-	-	не мое	1	1,4
26.	-	-	-	-	-	-	не мой	1	1,4
27.	-	-	-	-	-	-	несчастный	1	1,4
28.	-	-	-	-	-	-	одиночество	1	1,4
29.	-	-	-	-	-	-	осторожно	1	1,4
30.	-	-	-	-	-	-	осторожность	1	1,4
31.	-	-	-	-	-	-	подвох	1	1,4
32.	-	-	-	-	-	-	плохой	1	1,4
33.	-	-	-	-	-	-	привет, приятно познакомиться	1	1,4
34.	-	-	-	-	-	-	ранее близкий	1	1,4
35.	-	-	-	-	-	-	сближение	1	1,4
36.	-	-	-	-	-	-	сосед	1	1,4
37.	-	-	-	-	-	-	страх	1	1,4
38.	-	-	-	-	-	-	тот, кого не подпущу к себе	1	1,4
	RAZEM	70	100	RAZEM	70	100	RAZEM	70	100

